

Даценко А.В., студентка, Олійник А.Ю., к.ю.н., проф.

Київський національний університет технологій та дизайну

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОВАРНО-ГРОШОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Анотація. В статті досліджено проблему нормативно-правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій, яка пов'язана з міжнародною підприємницькою діяльністю. Проведено аналіз існуючих наукових досліджень проблеми, проаналізовано нормативно-правові джерела по темі дослідження. Запропоновано визначення міжнародних товарно-грошових операцій, їх нормативно-правового регулювання. Дається характеристика видів міжнародних товарно-грошових операцій. Розроблено і запропоновано висновки і рекомендації, що сприятиме удосконаленню правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій.

Ключові слова: товарно-грошові операції; види товарно-грошових операцій; джерела нормативно-правового регулювання; міжнародні правові принципи і норми.

Datsenko A.V., Oliiynyk A.Yu.

Kyiv National University of Technologies and Design

REGULATORY REGULATION OF INTERNATIONAL COMMODITY AND MONETARY TRANSACTIONS

Abstract. The article examines the problem of legal regulation of international commodity-money transactions related to international business. The analysis of existing scientific researches of a problem is carried out, the normative-legal sources on a research subject are analyzed. The definition of international commodity-money operations, their normative-legal regulation is offered. The characteristics of types of international commodity-money operations are given. Conclusions and recommendations have been developed and proposed, which will help improve the legal regulation of international commodity-money transactions.

Keywords: commodity-money operations; types of commodity-money operations; sources of normative-legal regulation; international legal principles and norms.

Вступ. Проблема нормативно-правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій в сучасних умовах розвитку економіки України та інноватики в бізнесі має важливе значення для науки та практики. Це підкреслюється наявністю конституційного закріплення Україною свого незворотного європейського та євроатлантичного курсу [1]. Аналіз останніх досліджень наукових публікацій передбачає з'ясування нормативно-правового регулювання підготовки, оформлення і проведення зовнішніх товарних та грошових операцій і має важливе теоретичне і практичне значення. Теоретичне значення названої проблеми полягає у потребі формулювання визначення і ознак як міжнародних товарно-грошових операцій, так і їх нормативно-правового регулювання. Регулювання може бути одностороннім, двостороннім і багатостороннім і торкатися товарних і грошових операцій. Практичне значення нормативно-правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій полягає в з'ясуванні меж присутності державного втручання в міжнародні відносини і може бути прямим і непрямим та в потребі удосконалення практичних відносин суб'єктів господарювання і інноватики бізнесу. Серед авторів проблеми, які проводили дослідження названих питань можна виокремити таких: А. Гніздилов, В. Васенко, О. Кіян, Ю. Козак, Н. Логвінова, В. Московкин, О. Северин, А. Шатковська та ін. На сьогодні залишаються недостатньо дослідженими окремі проблеми нормативно-правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій. Саме їх дослідженню

присвячується стаття. При проведенні дослідження використані філософські, загально-наукові і спеціально-наукові методи.

Постановка завдань. Дослідити питання нормативно-правового регулювання міжнародних товарних і грошових операцій. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі задачі: а) проаналізувати існуючі наукові і нормативні джерела з названої тематики; б) дати визначення міжнародних товарно-грошових операцій, їх нормативно-правового регулювання; в) охарактеризувати їх види; г) запропонувати висновки і рекомендації.

Результати дослідження. Проблеми нормативно-правового регулювання міжнародних товарних і грошових операцій пов'язані з підприємницькою зовнішньоекономічною діяльністю. На нашу думку, нормативно-правове регулювання міжнародних товарно-грошових операцій має такі ознаки: а) закріплюється принципами і нормами міжнародних договорів, Конституції і законів України, підзаконних нормативно-правових актів; б) передбачає регулювання підготовки, оформлення і проведення зовнішніх товарних та грошових операцій; в) базується на принципах додаткових вигод і переваг виробничої, комерційної і фінансової діяльності на зовнішніх ринках, порівняно з діяльністю на національному ринку; г) характеризується наявністю комерційних, транспортних, страхових і митних документів. Так, В. Васенко вважає, що свобода зовнішньоекономічного підприємництва полягає у праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності здійснювати її у будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України [2]. Отже, В. Васенко підкреслює той факт, що міжнародні товарні і грошові відносини виникають як результат торговельних відносин і міжнародної зовнішньоекономічної діяльності.

Суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є: а) фізичні особи: громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і проживають на території України; б) юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні, що мають постійне місцезнаходження на території України; в) об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність; г) структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України; г) спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України; д) державні замовники у сфері оборони; е) інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України [3]. Отже, діючий закон про зовнішньоекономічну діяльність закріплює коло фізичних і юридичних осіб та їх об'єднань, що можуть вступати в підприємницькі правовідносини, включаючи і товарно-грошові.

Ю. Козак, Н. Логвінова та інші автори в якості грошових правовідносин виділяють міжнародні фінанси і визначають їх як сукупність відносин зі створення і використання грошових коштів (фондів) необхідних для здійснення зовнішньоекономічної діяльності держав і фірм. Під грошовими коштами вони розуміють не просто гроші, а гроші як капітал, тобто вартість, яка приносить додаткову вартість, а саме прибуток [4, с. 9]. Отже, товарні і грошові відносини вони розглядають як бізнес у зовнішньоекономічній сфері.

На думку Н. Толкачової товарні правовідносини виникають як результат розвитку торгівлі. На її думку першим регуляторів товарних правовідносин виступають торговельні звичаї. Чим більш різноманітна і розвинута торгівля тим сильніший в ній

вплив звичаю, який швидко пристосовується до мінливих умов життя, чого не в стані досягнути жодне законодавство. Торговельний звичай є по суті першим регулятором міжнародних торговельних відносин. Торговельні звичаї широко застосовуються в міжнародній торгівлі та в сфері торговельного мореплавства [5].

Під грошовим обігом прийнято розуміти процес безперервного руху грошей у готівковій та безготівковій формі в якості засобу обігу і засобу платежу. Грошовий обіг історично визначило появу грошової системи, яка є законодавчо закріпленою моделлю чи типом організації грошового обігу і структурно включає в себе такі елементи: 1) офіційну грошову одиницю; 2) види грошових знаків; 3) порядок емісії грошових знаків і їх забезпечення; 4) методи регулювання грошового обігу; 5) організацію грошового обігу. Грошова система може містити ще два елементи: а) порядок встановлення офіційного валютного курсу; б) масштаб цін [6].

Як відомо регулювання зовнішньоекономічних відносин може бути прямим і непрямим (тарифним і нетарифним). Проблему нетарифного регулювання зовнішньоекономічної політики у сфері міжнародних товарно-грошових операцій підкреслює А. Гніздилов. На його думку, нетарифне регулювання здійснюється нетарифними методами, що є комплексом заходів обмежувально-заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішні ринки та стимулюють розвиток експортного потенціалу держави як суб'єкта світогосподарських зв'язків. Він вважає їх методами адміністративного впливу. Серед таких методів він називає ліцензування, облік-реєстрація зовнішньоекономічних контрактів, сертифікація імпортованої продукції, контроль державних органів та ін. [7].

Різновидом міжнародних товарно-грошових відносин є валютні правовідносини, що передбачає і їх правове регулювання. На думку ряду авторів валютне регулювання - це комплекс законодавчих, адміністративних та економічних заходів у сфері валютних відносин, що вживаються державою на національному та міжнародному рівнях для керування рухом валютних цінностей всередині країни і в процесі зовнішньоекономічної діяльності [8]. О. Северин, досліджуючи правове регулювання валютних операцій суб'єктів господарської діяльності, робить висновок про принципову необхідність дотримання верховенства права, посилення ролі правового регулювання на рівні законів, суворе додержання ієрархії нормативно-правових актів. На його думку, в системі правового регулювання валютних операцій суб'єктів господарської діяльності на першому місці має стояти Конституція України, на другому – спеціальний закон, на третьому – інші закони, а підзаконні нормативні акти можуть мати місце лише у випадках, дозволених законом і у відповідності до закону [9].

На всіх етапах розвитку світових валютних відносин держава здійснює власне втручання, яке може бути прямим і непрямим. Пряме валютне регулювання реалізується через нормативні положення, рішення і вказівки, які виходять від монетарної влади держави по відношенню до безпосередніх суб'єктів валютного ринку. Непряме регулювання здійснюється за допомогою впливу на поведінку фінансово-кредитних і некредитних установ через інструменти валютно-фінансових ринків [8].

Отже, проаналізувавши наукові джерела нормативно-правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій можна зробити деякі висновки : а) авторами досліджувалися лише окремі відносини міжнародних товарних чи грошових операцій; б) питання дослідження правового регулювання міжнародних правовідносин торкалися проблем грошових операцій; в) товарні операції висвітлюються лише в аспекті їх підготовки, оформлення і проведення у сфері міжнародних торговельних відносин.

Нормативно-правове регулювання міжнародних товарно-грошових операцій, на нашу думку, здійснюється правовими принципами і нормами, що містяться у: 1) міжнародних договорах, дозвіл на обов'язковість яких надала Верховна Рада України;

2) Конституції України; 3) кодекси України: а) Цивільному кодексі (ЦК) України; б) Господарському кодексі (ГК) України; в) Кодекс торгового мореплавства (КТМ) України; г) Митний кодекс (МК) України та ін.; 4) закони України: а) Про валюту і валютні операції; б) Про банки і банківську діяльність; в) Про платіжні системи та переказ коштів в Україні; г) Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг; г) Про Міжнародний комерційний арбітраж та ін.; 5) підзаконні нормативно-правові акти: а) Положення та нормативно-правові акти НБУ у сфері діяльності міжнародних платіжних систем та ін.

Міжнародні фінансові інститути відіграють все більшу роль у міжнародному співробітництві. Причиною цього є прискорена глобалізація та інтернаціоналізація всіх економічних процесів суспільства [10]. Міжнародний договір є головним джерелом міжнародного публічного права і розглядаються як двохсторонні і багатосторонні. Саме багатосторонні договори відображають волю й інтереси багатьох держав. Регулювання грошових (валютних) відносин між суб'єктами приватного права здійснюється на основі ряду універсальних конвенцій: Конвенції ООН про незалежні гарантії та резервні акредитиви від 11 грудня 1995 року та ін. [11]. До таких договорів можна віднести статті: а) Угоди про Міжнародний валютний фонд; б) Угоди про Міжнародний банк реконструкції та розвитку. Так, відповідно до ст. 1 метою фонду є сприяння: а) розвитку міжнародного співробітництва у валютно-фінансовій сфері в рамках постійного представництва, що забезпечує механізм для консультацій і спільної роботи над міжнародними валютно-фінансовими проблемами; б) процесу розширення і збалансованого росту міжнародної торгівлі і за рахунок цього домагатися досягнення і підтримки високого рівня зайнятості і реальних доходів, а також розвитку виробничих ресурсів усіх держав-членів, розглядаючи ці дії як першочергові завдання економічної політики [12].

Національними нормативно-правовими актами, що регулюють міжнародні товарно-грошові відносини є Конституції України, закони та підзаконні нормативні документи. Так, ст. 18 Конституції України закріплює, що зовнішньополітична (включаючи і економічну) діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права [13].

ЦК України (ст. 10) закріплює, що чинний міжнародний договір, який регулює цивільні відносини, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства України. Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України [14].

Відповідно до ст. 377 ГК України зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою. Вона провадиться на принципах свободи її суб'єктів добровільно вступати у зовнішньоекономічні відносини, здійснювати їх у будь-яких формах, не заборонених законом, та рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Загальні умови та порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання визначаються ГК України, законом про зовнішньоекономічну діяльність та іншими нормативно-правовими актами. До зовнішньоекономічної діяльності також відноситься діяльність державних замовників з державного оборонного замовлення у випадках, визначених законом України [15].

Кодекс торгового мореплавства України (ст. 6, 7) закріплюють, що включення в договори, передбачені Кодексом, умов про застосування іноземного законодавства і звичаїв торговельного мореплавства дозволяється у разі, коли сторони можуть відповідно до Кодексу відступати від його правил (ст. 6). Міжнародні договори України з питань торговельного мореплавства застосовуються в Україні в порядку, передбаченому Законом України "Про міжнародні договори України" (ст. 7) [16].

Митний кодекс України передбачає регулювання митних правовідносин нормами міжнародних договорів. У разі, якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Кодексом та іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору України (ст. 1) [17].

Закони України «Про валюту і валютні операції» визначає валютну операція, як операцію, що має хоча б одну з таких ознак: а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта; б) торгівля валютними цінностями; в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей [18]. На нашу думку, у визначення слід додати термін як грошову операцію і далі по тексту.

Серед підзаконних нормативно-правових актів слід виділити положення та нормативно-правові акти НБУ у сфері діяльності міжнародних платіжних систем та ін.

Отже, нормативно-правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій – це закріплена принципами і нормами міжнародних договорів, Конституції і законів України, підзаконних нормативно-правових актів діяльність суб'єктів названих правовідносин, що передбачає регулювання підготовки, оформлення і проведення зовнішніх товарних та грошових операцій, яка базується на принципах додаткових вигод і переваг виробничої, комерційної і фінансової діяльності на зовнішніх ринках, порівняно з діяльністю на національному ринку і характеризується наявністю комерційних, транспортних, страхових і митних документів.

Серед видів нормативно-правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій можна назвати регулювання товарних операцій і грошових операцій. Кожен з названих видів може бути розглянуто як підвид певного виду.

Висновки. Підсумовуючи пропонуємо такі висновки і рекомендації.

1. Аналіз наукових джерел проблеми нормативно-правового регулювання міжнародних товарно-грошових операцій свідчить про таке: а) авторами досліджувалися лише окремі відносини міжнародних товарних чи грошових операцій; б) питання дослідження правового регулювання міжнародних правовідносин торкалися проблем грошових операцій; в) товарні операції висвітлюються лише в аспекті їх підготовки, оформлення і проведення у сфері міжнародних торговельних відносин.

2. Нормативно-правове регулювання міжнародних товарно-грошових операцій, здійснюється правовими нормами, що містяться у: 1) міжнародних договорах дозвіл на обов'язковість яких надала Верховна Рада України; 2) Конституції України; 3) кодексах України: а) Цивільному кодексі (ЦК) України; б) Господарському кодексі (ГК) України; в) Кодекс торгового мореплавства (КТМ) України; г) Митний кодекс (МК) України та ін.; 4) законах України: а) Про валюту і валютні операції; б) Про банки і банківську діяльність; в) Про платіжні системи та переказ коштів в Україні; г) Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг; г) Про Міжнародний комерційний арбітраж та ін.; 5) підзаконні нормативно-

правові акти: а) Положення та нормативно-правові акти НБУ у сфері діяльності міжнародних платіжних систем та ін.

3. Врахування пропозицій по удосконаленню діючого законодавства щодо нормативно-правове регулювання міжнародних товарно-грошових операцій сприятиме покращенню названих правовідносин.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07 лютого 2019 р. Поточна редакція 07.10.2019 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 9. Ст. 50.
2. Васенко В. К. Валютно-фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. / В. К. Васенко. – К.: ЦНЛ, 2004. – 216 с.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. Поточна редакція від 15.08.2020 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – № 29. – Ст. 377.
4. Міжнародні фінанси: навч. посібник для вузів / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, В. В. Ковалевський. – 3-те вид., перероб. та доп. – К.: ЦУЛ, 2007. – 640 с.
5. Толкачова Н. Є. Правове регулювання відносин: застосування торговельних звичаїв у національному та міжнародному праві [Електронний ресурс] / Н. Є. Толкачова. – Режим доступу: <https://gisap.eu/tu/node/555>.
6. Правове регулювання грошового обігу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/6440/pravo/pravove_regulyuvannya_groshovogo_obigu.
7. Гніздилов А. М. Нетарифне регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності: методи та інструменти [Електронний ресурс] / А. М. Гніздилов. – Режим доступу: https://pidru4niki.com/1103091453845/ekonomika/netarifne_regulyuvannya_zovnishnoekonomichnoyi_diyalnosti.
8. Регулювання міжнародних валютних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/19805/ekonomika/regulyuvannya_mizhnarodnih_valyutnih_vidnosin.
9. Северин О. Є. Правове регулювання валютних операцій суб'єктів господарської діяльності: дисертація канд. юрид. наук: 12.00.04 / О. Є. Северин; НАН України; Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2003. – 26 с.
10. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інститутами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studwood.ru/1364364/ekonomika/visnovki>.
11. Роль договорів у міжнародному валютному праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/41339/pravo/rol_dogovoriv_mizhnarodnomu_valyutnomu_pravi.
12. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_921#Text.
13. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Поточна редакція від 01.01.2020 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. Поточна редакція від 16.10.2020 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
15. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. Поточна редакція від 16.10.2020 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
16. Кодекс торгового мореплавства України: Закон України від 23 травня 1995 р. Поточна редакція від 16.10.2020 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52. – Ст. 349.
17. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. Поточна редакція від 24.10.2020 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44–45, № 46–47, № 48. – Ст. 552.
18. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 р. Поточна редакція від 28.04.2020 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 30. – Ст. 239.